

آشنایی با نهج البلاغه

دفتریکم

دکتر محمد شریفانی
عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز

قم - ۱۳۹۳

www.ketab.ir

آدرس : قم - خیابان معلم - مجتمع ناشران - طبقه اول - واحد ۱۳۲

تلفن : ۶۶ ۳۲۳ ۳۷۷ (۰۲۵)

صندوق پستی : ۷۹۱ / ۳۷۱۸۵

لماپر : ۶۶ ۴۲۳ ۳۷۸ (۰۲۵)

info@habib-pub.com

همیه کتاب‌ها و خرید آسان از طریق وبسایت ما به نشانی

www.habib-pub.com

- پیش گفتار ۱۵
- جایگاه و ویژگی های نهج البلاغه ۱۹
- جایگاه نهج البلاغه ۲۱
- کمیت نهج البلاغه ۲۲
- نام گذاری نهج البلاغه ۲۳
- انتساب نهج البلاغه به امیر مؤمنان (علیه السلام) ۲۴
- ویژگی های نهج البلاغه ۲۹
- ۱- جامعیت ۲۹
- ۲- تأثیر و نفوذ ۳۰
- ۳- عینیت و واقع گرایی ۳۱
- ۴- خبر از آینده و غیب ۳۴
- ۵- فصاحت و بلاغت ۳۴
- جلوه های بلاغت در نهج البلاغه ۳۶
- پرشش ۴۲
- پژوهش ۴۳
- خداشناسی ۴۵
- اهمیت توحید و خداشناسی ۴۷
- ۱- از کجا آمده ایم و به کجا می رویم؟ ۴۷
- ۲- توحید، ریشه ی تمام فضایل ۴۸

- ۴۹ ۳- تحول دستگاه معرفتی و ادراکی
- ۵۱ ناتوانی اندیشه‌ها از شناخت حقیقت پروردگار
- ۵۴ جایگاه توحید در نهج البلاغه
- ۵۵ ویژگی‌های توحید در نهج البلاغه
- ۵۶ ۱- جامعیت بیان توحیدی
- ۵۷ ۲- پیوند تشبیه و تنزیه
- ۵۸ ۳- توحیدی صمیمی و آشنا
- ۵۹ ۴- عشق آفرین و حرکت‌زا
- ۶۰ برهان‌های خداشناسی در نهج البلاغه
- ۶۰ ۱- برهان طرین
- ۶۳ ۲- برهان نظم
- ۶۴ ۳- برهان عنایت و قصد
- ۶۵ ۴- برهان فسخ عزائم
- ۶۵ ۵- برهان علت و معلول
- ۶۷ پرسش
- ۶۸ پژوهش
- ۶۹ امامت
- ۷۲ اختلاف نظر شیعه و اهل سنت در مبحث امامت
- ۷۴ ابعاد امامت
- ۷۴ ۱- مرکزیت و قطبیت امام در امت
- ۷۵ ۲- گزینش خدایی
- ۷۶ ۳- بیعت و پذیرش مردم، عنصر نقش‌دهنده
- ۷۷ ۴- امامت، یک مسؤولیت الهی، نه یک پست دنیایی

استدلال‌های امام علی علیه السلام بر امامت خود	۸۰
۱- شایستگی و لیاقت	۸۰
۲- روابط روحی و نسبّی با رسول خدا صلی الله علیه و آله	۸۱
۳- نص رسول خدا صلی الله علیه و آله	۸۳
مقامات امام	۸۵
۱- امام، حجّت خدا	۸۵
۲- علم امام	۸۶
۳- الگو بودن امام	۸۷
وظایف متقابل امت و امام	۸۹
وظایف امت	۹۰
وظایف امام	۹۵
پرسش	۹۹
پژوهش	۹۹
پرورش عقل	۱۰۱
مفهوم عقل	۱۰۴
اهمیت عقل‌ورزی از دیدگاه امام علی علیه السلام	۱۰۶
۱- بیداری عقل، یکی از اهداف بعثت پیامبران	۱۰۶
۲- انسان بی‌خرد، انسان شقی	۱۰۷
۳- تداوم هدایت عقلی در دوران فترت پیامبران	۱۰۷
نشانه‌های عاقل	۱۰۸
۱- موضع‌شناسی	۱۰۸
۲- استفاده از تجربیات و عدم تکرار اشتباهات	۱۰۹
۳- اندیشه قبل از گفتار	۱۰۹

- ۴- پرداختن به اصلاح خود ۱۱۰
- ۵- تکیه نکردن بر آرزو و خیال ۱۱۱
- کارکردهای عقل ۱۱۱
- شیوه‌های پرورش عقل ۱۱۲
- ۱- مشاهده‌ی خلقت و تفکر در آن ۱۱۳
- ۲- علم‌آموزی و کسب تجربه ۱۱۴
- ۳- تدبیر در دانسته‌ها ۱۱۵
- ۴- مشورت با دیگران ۱۱۶
- ۵- تزکیه‌ی نفس ۱۱۶
- پرسش ۱۱۷
- پژوهش ۱۱۸
- آسیب‌شناسی دین‌داری ۱۱۹
- مفهوم آسیب‌شناسی ۱۲۱
- ضرورت آسیب‌شناسی دین‌داری ۱۲۲
- واژه‌شناسی «آسیب» در متون دینی ۱۲۴
- عوامل ورود آسیب در دین‌داری ۱۲۷
- ۱- عمل کرد متولیان دین ۱۲۷
- ۲- تحریف و بدعت ۱۲۹
- ۳- استفاده‌ی ابزاری از دین ۱۲۹
- ۴- ایجاد تکلف در دین ۱۳۰
- هدبی‌توجهی به حالات گوناگون روح ۱۳۱
- پرسش ۱۳۲
- پژوهش ۱۳۳

۱۳۵	حق و باطل
۱۳۷	اهمیت حق شناسی و حق محوری
۱۳۸	۱- رسیدن به سعادت و کمال
۱۳۸	۲- اجرای حق، فلسفه‌ی برپایی حکومت
۱۴۰	ویژگی‌های حق
۱۴۰	۱- آسانی در مقام سخن و دشواری در مقام عمل
۱۴۰	۲- دو جانبه بودن حق
۱۴۱	۳- گوارا بر حق‌طلبان و ناگوار بر باطل‌گرایان
۱۴۲	ویژگی‌های باطل
۱۴۲	۱- بهره بردن از برتری حق
۱۴۵	اقسام باطل‌گرایان
۱۴۶	شیوه‌های شناخت حق و باطل
۱۴۷	۱- معیار قرار دادن حقیقت، نه شایسته‌ها
۱۴۸	۲- تحقیق برای کشف حقیقت و عدم اتکا به شایسته‌ها
۱۴۹	۳- تقواورزی
۱۵۱	شیوه‌ی پیاده‌سازی حق در جامعه
۱۵۱	۱- به کارگیری وسیله‌ی حق
۱۵۲	۲- صبر در راه دفاع از حق
۱۵۲	۳- مشارکت همگانی در اجرای حق
۱۵۴	پرسش
۱۵۴	پژوهش
۱۵۵	فتنه
۱۵۷	مفهوم‌شناسی فتنه

- نحوه‌ی شکل‌گیری و پیدایش فتنه ۱۵۹
- بسترهای ایجاد فتنه ۱۶۱
- ۱- ثروت‌گرایی و مال‌پرستی ۱۶۱
- ۲- دین‌داری غیر عالمانه ۱۶۲
- ۳- پیروی و تقلید کورکورانه از بزرگان ۱۶۳
- ۴- بدعت‌گذاری در دین ۱۶۴
- ۴- شایعه‌سازی و شبهه‌افکنی ۱۶۴
- شرایط و ویژگی‌های دوران فتنه ۱۶۵
- ۱- فساد غبارآلود ۱۶۵
- ۲- تبلیغات و انحراف افکار عمومی ۱۶۶
- ۳- تخریب شدن و آسیب دیدن آگاهان ۱۶۶
- وظایف آگاهان در شرایط فتنه ۱۶۷
- ۱- روشن‌گری و افشاگری ۱۶۷
- ۲- نشان دادن ظاهری بودن وحدت فتنه‌انگیزان ۱۶۹
- ۳- هوشیاری در برابر فرصت‌طلبان ۱۷۰
- ۴- تلاش برای آرام کردن اوضاع جامعه ۱۷۲
- ۵- جدا کردن صف فتنه‌گران از فتنه‌زدگان ۱۷۳
- وظیفه‌ی افراد ناآگاه در شرایط ظهور فتنه ۱۷۴
- ۱- خودداری از ورود در مسیرهای ناشناخته ۱۷۵
- ۲- سواری ندادن به فتنه‌گران ۱۷۵
- ۳- حفظ وحدت و جلوگیری از تفرقه ۱۷۶
- ۴- کسب آگاهی و بصیرت ۱۷۸
- پرسش ۱۷۸

۱۷۹	پژوهش
۱۸۱	اخلاق سیاسی
۱۸۳	مفهوم‌شناسی سیاست
۱۸۴	انواع رابطه‌ی اخلاق و سیاست
۱۸۵	ضرورت پای‌بندی به اخلاق در سیاست
۱۸۵	۱- نگاه آخرت‌مدارانه به سیاست
۱۸۷	۲- شیوه‌ی نگرش به قدرت
۱۸۸	۳- ایجاد شرایط برای رشد و تعالی جامعه
۱۸۹	۴- حفظ کرامت الهی انسان
۱۹۰	شاخصه‌های پای‌بندی به اخلاق در سیاست
۱۹۱	۱- تن‌ندادن به وسیله‌ی مشروع، حتی برای هدف مقدس
۱۹۲	۲- عدم ورود در معامله‌های سیاسی
۱۹۲	۳- انتقادپذیری
۱۹۴	۴- پای‌بندی به عهد و پیمان
۱۹۵	۵- رعایت انصاف
۱۹۸	۶- صداقت و اعلام صریح مواضع
۱۹۹	۷- اجرای یکسان احکام الهی در مورد همه
۱۹۹	۸- آزادی مخالفان
۲۰۱	پرسش
۲۰۲	پژوهش
۲۰۳	اصلاحات اقتصادی
۲۰۵	مبانی فکری نظام اقتصادی اسلام
۲۰۶	۱- خداوند، پروردگار جهان

- ۲- جهان، یک واحد زنده و ذی شعور ۲۰۷
- ۳- انسان، پوینده‌ی مسیر کمال ۲۱۰
- شیوه‌های برپایی عدالت اقتصادی ۲۱۳
- ۱- اصلاح ینش‌ها ۲۱۳
- ۲- اصلاح نظام اداری ۲۱۶
- ۳- مدیریت کارآمد و برنامه‌ریزی صحیح ۲۱۷
- ۴- ارائه‌ی الگوی عملی ساده‌زیستی ۲۱۷
- ۵- اصلاح الگوی مصرف ۲۱۹
- موانع اجرای عدالت اقتصادی ۲۲۰
- ۱- اشتغال‌آفرینی و رگر به دست سرمایه‌داران ۲۲۰
- ۲- آزادی مهارت‌های اقتصادی ۲۲۱
- ۳- انحصارطلبی ۲۲۲
- پرسش ۲۲۳
- پژوهش ۲۲۳
- عوامل پیش‌رفت و انحطاط جوامع ۲۲۵
- ضرورت شناخت عوامل تعالی و انحطاط جوامع ۲۲۸
- ۱- اشاره‌های قرآنی به این عوامل ۲۲۸
- ۲- بقای جوامع ۲۳۰
- ۳- فطری بودن عزت‌طلبی ۲۳۱
- شاخصه‌های جامعه‌ی متعالی ۲۳۱
- ۱- امکان رشد فضایل اخلاقی در جامعه ۲۳۲
- ۲- بالا بودن سطح دانش و آگاهی ۲۳۳
- ۳- دارای نظارت همگانی ۲۳۳

۲۳۴		۵- قانون مدار
۲۳۵		عوامل تعالی و پیشرفت جوامع
۲۳۵		۱- دین داری
۲۳۶		۲- اصلاح رابطه‌ی حکومت و مردم
۲۳۷		۳- رهبری صالحان
۲۳۸		۴- استفاده از نیروهای کارآمد و صاحب نظر
۲۳۹		۵- وحدت و همبستگی
۲۴۰		۶- آمادگی برای جهاد و جان فشانی
۲۴۲		عوامل انحطاط جوامع
۲۴۲		۱- غافل شدن از دشمن
۲۴۳		۲- نفاق
۲۴۴		پرسش
۲۴۴		پژوهش
۲۴۵		کتاب نامه

پیش گفتار

سخن گفتن درباره‌ی امیرالمؤمنین علیه السلام بسیار دشوار است. شخصیت عظیم و همه‌جانبه‌ی حضرت که نشان از روحی بلند و وصف‌ناشدنی دارد، همه‌ی اندیش‌مندانی را که درباره‌ی او اندیشیده‌اند، به اعجاب و خضوع واداشته است. علی علیه السلام روحی خداست که در کالبدی بشری حلول پیدا کرده تا نماینده‌ی همه‌ی اسما و صفات خداوند بر روی زمین باشد و نسخه‌ی کاملی از «انسان کامل» را به جهانیان عرضه کند. علی علیه السلام عصاره‌ی همه‌ی فضایی است که در وجود پیامبران الهی گرد آمده بود؛ به زمره‌ی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله که علی‌شناس‌ترین انسان تاریخ است:

«يَا عِبَادَ اللَّهِ! مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى آدَمَ فِي جَلَالَتِهِ، وَ إِلَى نُوحٍ فِي شُكْرِهِ لِرَبِّهِ وَ عِبَادَتِهِ، وَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ فِي وَفَاتِهِ وَ خُلَّتِهِ، وَ إِلَى مُوسَى فِي بُغْضِ كُلِّ عَدُوٍّ لِلَّهِ وَ مُنَابَذَتِهِ، وَ إِلَى عِيسَى فِي حُبِّ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُعَاشَرَتِهِ، فَلْيَنْظُرْ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ هَذَا.»^۱

ای بندگان خدا! هر کس می‌خواهد عظمتِ آدم علیه السلام و حکمتِ شیث علیه السلام و

هوش یاری و شکوه ادريس عليه السلام و شکر گزاری و عبادت نوح عليه السلام و وفاداری و رفاقت ابراهيم عليه السلام و دشمن ستیزی و سرسختی موسی عليه السلام و مؤمن دوستی و هم نشینی عیسی عليه السلام را ببیند، به این علی بن ابی طالب عليه السلام بنگرد.

آری؛ نهج البلاغه، زاییده‌ی چنین روح بلندی است؛ روحی که سخنان حماسی اش لشکرهای خموده را به خروش می آورد و خطبه‌های زاهدانه اش، دنیا را در نظر انسان حقیر می سازد. هنگامی که از توحید سخن می گوید، عقل فیلسوفان الهی را حیران می کند و آن دم که دم از اخلاق و تربیت می زند، گره گشای کوره راه‌های تربیت بشری می گردد. کلام او برای عابدان بهترین پند است و برای سیاستمداران، چراغ راه.

اما صد افشون که ما با این گنجینه‌ی کم نظیر - که به حق پس از کلام خدا، هیچ کلامی هم پای او نیست - کم تر آشنا بوده ایم و از خرمن معارف آن کم تر توشه چیده ایم. شایسته است که مواردی نهای نهان در صدف نهج البلاغه، به دست گوهرشناسان دل سوز استخراج شود و در قالب‌های مختلف و متنوع در دست رس همگان قرار گیرد تا اثر واقعی این معارف را در فضای حقیقی زندگی بیازمایند و نسخه‌های عملی آن را در زوایای گوناگون حیات خود به کار بندند.

کتابی که پیش روی شماست، با چنین بینشی و به هدف آشنایی بیش تر دانشجویان عزیز با این کتاب گران سنگ نگارش یافته است. این کتاب، گل گشتی است در بوستان معطر نهج البلاغه که در آن تلاش شده تا به شکل موضوعی و دسته بندی شده، نمایی کلی از معارف نهج البلاغه - که در حقیقت، چکیده‌ی معارف ناب اسلامی است - به دست داده شود.

در این جا لازم است به چند نکته اشاره کنیم:

۱. این کتاب در ده فصل / درس سامان یافته و تلاش شده که عناوین و مطالب فصول، کاملاً کاربردی و مطابق با نیازهای روز باشد.

۲. از آن جایی که هدف، آشنایی با معارف دینی از گذرگاه نهج البلاغه است، کوشیده‌ایم از درازگویی‌های بی‌مورد پرهیز کنیم و شرح و توضیح برخی مطالب را به استادان گرامی بسپاریم. بنا بر این، در عین این که این کتاب را می‌توان «خودخوان» دانست، اما توصیه می‌شود درس‌های آن تحت نظر اساتید محترم گذرانده شود.

۳. سعی شده عبارات بیش‌تری از نهج البلاغه در متن کتاب گنجانده شود تا علاوه بر درک بهتر زیبایی کلام، هر چه بیش‌تر به این کتاب عظیم نزدیک شده باشیم.

۴. واژه‌های نسبتاً دشوار عربی در پارچه توضیح داده شده‌اند تا دانشجویان عزیز با راه‌نمایی اساتید بتوانند بهره‌ی بیش‌تری از متن عبارات ببرند.

۵. از میان ترجمه‌های موجود، ترجمه‌ی مرحوم سیدجعفر شهیدی برای عبارات کتاب انتخاب شد که در کنار استواری و بی‌خستگی بیان، تا حدی زیبایی و مسجع بودن کلمات امام علیه السلام را نیز منتقل کند.

۶. امیدواریم سایر دفترهای این مجموعه نیز به زودی آماده‌ی نشر شده و در اختیار علاقه‌مندان به معارف علوی قرار گیرد.

در پایان لازم است از همه‌ی عزیزانی که در تهیه و نشر این اثر هم‌کاری داشتند، به ویژه سرکار خانم زهرا بانسی و هم‌کاران واحد تدوین متون در مؤسسه‌ی علوم قرآنی غدیر شیراز، تشکر و قدردانی کنم.

از خوانندگان محترم نیز خواهش مندم نکات اصلاحی و پیش‌نهادهای خود

را با ما در میان بگذارند و ما را از راه‌نمایی‌های سودمند خویش بهره‌مند نمایند تا کاستی‌های احتمالی این مجموعه در چاپ‌های بعدی اصلاح شود.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

دکتر محمد شریفانی

۲۰ مرداد ۱۳۹۱ - ۲۱ رمضان ۱۴۳۳

(مطابق با سال‌روز شهادت مولای متقیان (علیه السلام))

www.ketab.ir